

Research Paper

A Tale Beyond a Mere Narrative: The Process from Humiliation to Honor(An Analysis of the “Infidel Guest” Story in Rumi’s Masnavi Based on Axel Honneth’s Theory of Recognition)

Hojjat Allah Omidali¹*

¹ Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Languages, Arak University, Arak, Iran.

10.22080/lpr.2025.28881.1091

Received:

March 29, 2025

Accepted:

August 17, 2025

Available online:

September 06, 2025

Keywords:

Masnavi of Rumi; “Infidel Guest” narrative; Axel Honneth; recognition; restorative justice.

Abstract

This study employs Axel Honneth's theory of "recognition" to analyze the tale of "The Infidel Guest" in Rumi's Masnavi, examining the processes of humiliation and re-recognition within this mystical narrative. The central questions are: How do Honneth's three key levels of recognition—love, rights, and social solidarity—reflect identity crises in this story? And how does the Prophet's (PBUH) intervention, as a symbol of recognition, enable the transition from "systematic humiliation" to ethical esteem? In the story, the infidel guest faces emotional rejection, violation of basic rights, and social isolation. These experiences, which push his identity to the brink of collapse, exemplify "systematic humiliation"—a phenomenon that historically marginalized individuals in diverse societies due to cultural or religious differences. However, the Prophet (PBUH) strategically transforms this humiliation into dignity through deliberate actions. These steps remarkably mirror Honneth's three-tiered theory. This analysis not only demonstrates the applicability of Honneth's framework to interpreting Persian mystical texts but also reveals how classical Persian literature has articulated modern philosophical concepts, such as the "struggle for recognition", through ethical storytelling. Ultimately, the study emphasizes that restorative justice is rooted in multilayered recognition and mercy, rather than punitive measures.

*Corresponding Author: Hojjat Allah Omidali

Address: Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Languages, Arak University, Arak, Iran.

Email: h-omidali@araku.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

The “Infidel Guest” episode at the beginning of Book Five of Rumi’s *Masnavi* constitutes a symbolic portrayal of the tension between the individual and society, encompassing profound philosophical, social, and mystical dimensions. This narrative recounts how a non Muslim guest, by indulging in excessive eating, transgresses prevailing social norms, is subsequently cast out by the community, and is ultimately restored to the fold through the intervention of the Prophet (peace be upon him). The story thus offers an ideal framework for investigating the dynamics of humiliation and honor from the perspective of Axel Honneth’s recognition theory. According to Honneth, genuine social justice can only be realized when individuals are acknowledged on three interrelated levels—love (intimate relationships), rights (legal and moral standing), and solidarity (shared communal values)—and the denial of any one of these dimensions results in the degradation and injury of personal identity.

2. Methodology, Objectives, and Literature Review

This study employs a descriptive analytical approach. The narrative of the “Infidel Guest” (the opening tale of Book Five of the *Masnavi*) serves as the primary data: it is first rendered in a detailed descriptive account and then examined through the lens of Axel Honneth’s theoretical framework. The principal aim is to probe deeply into the mechanisms of humiliation, recognition, and honor experienced by the guest, according to Honneth’s stages, to offer a precise

reading of how identity and human dignity are restored in this mystical tale—and thereby to address gaps in conventional analyses of classical Persian texts.

Although Honneth’s recognition theory has, in recent years, secured a respectable place in studies of identity transformation and social interaction, only a handful of investigations have applied it directly. These works predominantly explore social identity structures and how processes of recognition—or their absence—either reinforce or undermine those identities, focusing on experiences of humiliation, psycho social injury, and subsequent identity recovery. Western scholarship on Honneth has largely emphasized philosophical, sociological, or psychological dimensions. For example, Honneth’s own *The Struggle for Recognition* (1995) lays out the theoretical foundations, while Fraser and Honneth’s 2003 article “Redistribution or Recognition?” debates the theory’s stance relative to other justice paradigms. Among the most pertinent Iranian studies are: “Axel Honneth and the Struggle for Recognition at the Family Level: Challenges and Limitations” (Mākūnī & Mesbāhiān, 2022); “A Sociological Study of Ethnic Identity and Aggression Emphasizing Axial Honneth’s Recognition Theory” (Sa’adati, 2021); “Findings of Axel Honneth’s Recognition Theory for Contemporary Radicalism” (Beygi, 2022); and “Recognition in the Absence of the Non Western Other” (Shabbāni et al., 2022).

3. Discussion

A group of non Muslims sought refuge in the mosque. The Prophet (peace be upon him) instructed his Companions to each host one of them. One large, voracious

man remained unhosted, so the Prophet himself welcomed him into his home. The guest consumed an extraordinary amount of food and, during the night, relieved himself in his bed. At dawn, the Prophet quietly opened the door—without shaming him—and personally washed the soiled bedding. This act of magnanimity had such a profound effect on the man that he embraced Islam and thereafter became a person of modest needs and humble disposition.

Axel Honneth's theory delineates three spheres of recognition: love, rights, and social solidarity. The sphere of love entails unconditional care and acceptance within intimate relationships; its absence engenders loneliness. The sphere of rights involves acknowledging the individual as an equal member within legal and moral systems; its denial reinforces discriminatory structures. Social solidarity refers to valuing an individual's contributions and worth within the community; its lack produces symbolic marginalization. These three spheres form the foundation of human identity and dignity. In the "Infidel Guest" narrative, the guest initially experiences social isolation and rights violations (humiliation), then—through the Prophet's intervention—receives attention and acceptance (recognition), and ultimately has his dignity and honor restored (respect).

Rumi employs these threefold humiliations as a phenomenological device to chart the guest's descent to "social nullity," critiquing systems that judge a person based on appearance, belief, or failings rather than intrinsic worth. Simultaneously, he stages the spiritual journey from the "false self" to the "true self." The guest's confession of worthlessness symbolizes *fanā'* (the

annihilation of the egocentric self), a necessary precondition for the emergence of a new identity—made possible only by divine mercy, as embodied in the Prophet's character. Aligning with Honneth's emphasis on the role of recognition in moral development, Rumi illustrates that systematic humiliation drives one toward an existential void, yet that very void becomes the impetus for the struggle for recognition. The guest's confession is thus not an endpoint but the beginning of his appeal for mercy to reclaim his innate dignity. In Rumi's dialectic of shame and redemption, only when one acknowledges the wounds inflicted by humiliation can one embark on reconstruction through unconditional love—symbolized by the Prophet. This process, consonant with Honnethian recognition, invites society to reexamine and transform its mechanisms of exclusion.

4. Conclusion

Drawing on Axel Honneth's theory of recognition, this study interprets the "Infidel Guest" episode in Rumi's *Masnavi* as both a crisis of identity and a roadmap for restoring human dignity. The three dimensions of the guest's humiliation—denial of love (emotional rejection and confinement), denial of rights (deprivation of hospitality and unlawful imprisonment), and denial of solidarity (exclusion based on faith and appearance)—demonstrate how social ostracism annihilates personal identity. As the embodiment of "restorative justice," the Prophet (peace be upon him) disrupts this destructive cycle through ethically motivated interventions: unlocking the chamber to restore emotional security, cleansing soiled garments as a metaphor for reinstating rights and accepting fault, and

reintegrating the guest into the community to reinforce solidarity. Together, these actions simultaneously revive love, rights, and solidarity, rescuing the guest from social oblivion and forging a renewed identity founded on forgiveness and honor. The findings underscore that

classical Persian literature not only reflects pre modern identity crises but also provides a symbolic paradigm for moving from humiliation to honor—and highlights the collective responsibility to rebuild human dignity.

علمی

حکایتی فراتر از یک روایت ساده: فرایند از تحقیر به تکریم(تحلیل داستان مهمان کافر مثنوی مولوی براساس نظریه «به‌رسمیت‌شناسی» اکسل هونت)

حجت اله امیدعلی^{*}

^۱ دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبانها، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

doi 10.22080/lpr.2025.28881.1091

چکیده

این پژوهش با تکیه بر نظریه «به‌رسمیت‌شناسی» اکسل هونت، داستان «مهمان کافر» در مثنوی مولوی را تحلیل می‌کند تا فرایند تحقیر و بازشناسی را در این حکایت عرفانی بررسی کند. در این مقاله، به روش توصیفی-تحلیلی به این پرسش‌ها پاسخ داده می‌شود: چگونه سه سطح کلیدی نظریه هونت (عشق، حقوق و همبستگی اجتماعی) در این روایت، بحران‌های هویتی را بازتاب می‌دهند؟ و چگونه مداخله پیامبر(ص) به‌عنوان نماد بازشناسی، گذار از «تحقیر سیستماتیک» به تکریم اخلاقی را ممکن می‌سازد؟ در این داستان، مهمان کافر با طرد عاطفی، نقض حقوق اولیه و انزوای اجتماعی روبه‌رو می‌شود. این تجربه‌ها، که هویت او را تا آستانه فروپاشی می‌برند، نمونه‌ای از «تحقیر سیستماتیک» است؛ پدیده‌ای که در جوامع گوناگون، افراد را به دلیل تفاوت‌های فرهنگی یا دینی از جمع جدا می‌کند. اما پیامبر(ص) با اقداماتی حساب‌شده، این تحقیر را به تکریم بدل می‌کند. این مراحل، سه سطح نظریه هونت را به شکلی شگفت‌انگیز بازتاب می‌دهند. این تحلیل نه تنها ظرفیت‌های نظریه هونت را در خوانش متون عرفانی ایران نشان می‌دهد، بلکه آشکار می‌کند که ادبیات کلاسیک فارسی چگونه مفاهیم مدرن فلسفی، مانند «مبارزه برای بازشناسی» را در قالب روایت‌های اخلاقی بیان کرده است. در پایان، پژوهش بر این نکته تأکید دارد که عدالت ترمیمی، ریشه در به‌رسمیت‌شناسی چندلایه و رحمت دارد، نه در مجازات.

تاریخ دریافت:

۹ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۲۶ مرداد ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۱۵ شهریور ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

مثنوی مولوی، حکایت مهمان کافر، اکسل هونت، به‌رسمیت‌شناسی، عدالت ترمیمی.

^{*} نویسنده مسئول: حجت اله امیدعلی

آدرس: دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبانها، دانشگاه اراک، اراک، ایران.
ایمیل: h-omidali@araku.ac.ir

۱ مقدمه

می‌شود و فرد را به مبارزه برای بازشناسی هویت سوق می‌دهد.

۱/۱ بیان مسئله

ادبیات عرفانی فارسی، به مثابه آیینی‌ای از تعاملات اخلاقی و اجتماعی، مفاهیم عمیق فلسفی را در قالب روایت‌های نمادین بازتاب داده است. نظریه «به رسمیت‌شناسی» اکسل هونت، با تأکید بر سه رکن عشق، حقوق و همبستگی اجتماعی، ابزاری کارآمد برای تحلیل پویایی‌های تعارض و آشتی در جوامع انسانی است. داستان «مهمان کافر» که در ابتدای دفتر پنجم مثنوی مولوی آمده، به عنوان یک نمونه از این ادبیات، روایتگر فردی است که در سه حوزه نظریه به رسمیت‌شناسی هونت دچار تحقیر می‌شود: طرد از همبستگی اجتماعی (پرخوری و طرد ازسوی جامعه)، نقض حقوق اخلاقی (محرومت از کرامت انسانی) و انزوای عاطفی (حبس شدن در اتاق). این مقاله با بررسی داستان «مهمان کافر» از مثنوی معنوی در پی پاسخ به این پرسش است: چگونه فرایندهای تحقیر و بازشناسی در سه حوزه نظریه هونت، در این داستان بازتاب یافته است؟ همچنین، این مقاله می‌کوشد به این پرسش پاسخ دهد که چگونه مداخله پیامبر (ص) به مثابه «عاملیت بازشناسی‌کننده»، فرایند گذار از تحقیر به بازسازی هویت را در چارچوب نظریه هونت ممکن می‌سازد؟ مسئله محوری، کشف ظرفیت‌های نظریه هونت در تحلیل روایت‌هایی است که خشونت سیستماتیک، طرد اجتماعی و بازسازی عزت نفس را در قالبی نمادین روایت می‌کنند.

۱/۲ روش پژوهش و جامعه آماری

این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. در این روش، حکایت مهمان کافر (اولین حکایت دفتر پنجم مثنوی) به عنوان داده اصلی، ابتدا به طور دقیق توصیف و سپس با بهره‌گیری از چارچوب نظری اکسل هونت تحلیل شده است.

داستان «مهمان کافر» در ابتدای دفتر پنجم مثنوی معنوی مولوی، روایتی نمادین از تقابل فرد و جامعه است که لایه‌های عمیق فلسفی، اجتماعی و عرفانی را در خود جای داده است. این حکایت، ماجرای مهمان کافری را روایت می‌کند که با پرخوری افراطی، هنجارهای اجتماعی را زیر پا می‌گذارد، ازسوی جامعه طرد می‌شود و سپس با مداخله پیامبر (ص) دوباره در جمع پذیرفته می‌شود. این حکایت بستری مناسب برای کاوش در مفاهیم تحقیر و تکریم ازمنظر نظریه «به رسمیت‌شناسی» اکسل هونت (Axel Honneth)، فیلسوف مکتب فرانکفورت، فراهم می‌آورد. هونت معتقد است عدالت اجتماعی تنها زمانی محقق می‌شود که افراد در سه سطح عشق (روابط نزدیک)، حقوق (نظام قانونی و اخلاقی) و همبستگی (ارزش‌های جمعی) به رسمیت شناخته شوند. نفی هر یک از این سطوح، به تحقیر و آسیب به هویت فرد منجر می‌شود.

ازمنظر جامعه‌شناسی، هویت انسان در گروی تعامل پیچیده‌ای میان فرد و ساختارهای اجتماعی است. «تحقیر» و «تکریم» تنها پدیده‌های فردی نیستند، بلکه بازتابی از سازوکارهای قدرت، هنجارها و ارزش‌های حاکم بر جامعه به شمار می‌آیند. داستان «مهمان کافر» مولوی، با روایت فرایند طرد و بازپذیرش یک فرد، نمونه‌ای کلاسیک از چگونگی تبدیل «تحقیر سیستماتیک» به «بازشناسی اخلاقی» را ارائه می‌دهد.

اکسل هونت در نظریه خود، «به رسمیت‌شناسی» را شرط ضروری برای تحقق عدالت و خودشکوفایی انسان می‌داند. از دید او، جامعه تنها زمانی عادلانه است که سه نیاز بنیادین فرد را برآورده کند: عشق (در روابط نزدیک)، حقوق (برابری قانونی) و همبستگی اجتماعی (ارزش‌گذاری دستاوردها). نپذیرفتن این نیازها، به اشکالی از تحقیر مانند خشونت، تبعیض یا بی‌اعتنایی منجر

ظاهر پیشاسیاسی، ممکن است ناخواسته ساختارهای سلطه (مانند جنسیت یا سنت‌های تحقیرآمیز) را بازتولید کند. نویسندگان پیشنهاد می‌دهند تحلیل این سطح باید در تعامل دیالکتیکی با سطوح حقوقی و همبستگی اجتماعی انجام شود تا از تقلیل‌گرایی ایدئولوژیک پرهیز گردد.

سعادت (۱۴۰۰)، در پژوهش «مطالعه جامعه‌شناختی رابطه بین هویت قومی و پرخاشگری با تأکید بر نظریه به رسمیت‌شناسی اکسل هونت» نشان می‌دهد که تقویت هویت قومی (از طریق زبان، موسیقی و وابستگی) با افزایش پرخاشگری روانی و فیزیکی همبستگی مثبت دارد. نویسنده تأکید می‌کند نادیده گرفتن به رسمیت‌شناسی در سطوح حقوقی و همبستگی اجتماعی، به‌ویژه در جوامع چندفرهنگی، خشونت ساختاری را تشدید می‌کند.

بیگی (۱۴۰۱)، «پیداهای نظریه شناسایی اکسل هونت برای رادیکالیسم معاصر» این مقاله با تحلیل سه سطح عشق، حقوق و همبستگی، نظریه هونت را چارچوبی برای نقد رادیکال ساختارهای قدرت می‌داند. نویسنده نشان می‌دهد هونت با فراتر رفتن از نسل‌های اول و دوم مکتب فرانکفورت، امکان تحلیل تجارب اخلاقی سوژه‌ها در تعاملات بین‌ذهنی (مانند طرد یا پذیرش) را فراهم می‌کند.

شعبانی و همکاران (۱۴۰۱)، «به رسمیت‌شناسی در غیاب دیگری غیرغربی» این پژوهش استدلال می‌کند نظریه هونت با تمرکز بر جوامع غربی، تجربه گروه‌های استثمارشده در جوامع غیرغربی (مانند مسائل پسااستعماری یا هویت‌های قومی حاشیه‌ای) را نادیده می‌گیرد. نویسندگان بر ضرورت بازخوانی این نظریه با در نظر گرفتن تنوع فرهنگی و پیوند آن با گفتمان‌های عدالت جهانی تأکید می‌کنند.

ماکوئی و مصباحیان (۱۴۰۱)، «اکسل هونت و اخلاق به رسمیت‌شناسی: موانع و امکانات» این مقاله به بررسی انتقادات رادیکال فریزر و پنسکی به نظریه هونت پرداخته است. نویسنده با تحلیل پاسخ‌های هونت نشان می‌دهد اخلاق

هدف اصلی پژوهش، کاوش عمیق در سازوکارهای تحقیر، بازشناسی و تکریم شخصیت مهمان براساس چارچوب نظری اکسل هونت است تا با خوانشی دقیق از نحوه بازسازی هویت و کرامت انسانی در این روایت عرفانی، شکاف موجود در تحلیل‌های متعارف متون کلاسیک فارسی پر شود. برای رسیدن به این هدف، داده اصلی داستان به صورت مرحله‌ای توصیف می‌شود و سپس با تأکید بر سه سطح عشق، حقوق و همبستگی اجتماعی نظریه هونت، فرایند به رسمیت‌شناسی مهمان تبیین خواهد شد.

۱٫۳ پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر، گرچه نظریه «به رسمیت‌شناسی» اکسل هونت در تحلیل تغییرات هویتی و تعاملات اجتماعی جایگاه قابل‌قبولی کسب کرده است اما تعداد اندکی از پژوهش‌ها به رویکردهای این نظریه پرداخته‌اند. این مطالعات عمدتاً به بررسی ساختارهای هویت اجتماعی و چگونگی تقویت یا تضعیف آن از طریق فرایندهای به رسمیت‌شناسی و واکاوی تجربه‌های تحقیر و آسیب‌های روانی-اجتماعی و شیوه‌های بازیابی هویت پس از آن پرداخته‌اند.

پژوهش‌های غربی حول نظریه هونت، عمدتاً بر مفاهیم فلسفی، جامعه‌شناختی یا روان‌شناختی تمرکز داشته‌اند. برای نمونه، کتاب «مبارزه برای به رسمیت‌شناسی» (۱۹۹۵) اثر اکسل هونت، بنیان‌های نظریه را تشریح کرده است. همچنین، مقالاتی مانند اثر فریزر و هونت (۲۰۰۳) با عنوان «بازتوزیع یا به رسمیت‌شناسی؟» به تقابل این نظریه با دیگر مکاتب عدالت پرداخته‌اند.

ماکوئی و مصباحیان (۱۴۰۱)، «اکسل هونت و نزاع برای به رسمیت‌شناسی در سطح خانواده: چالش‌ها و محدودیت‌ها» این پژوهش با نقد سطح نخست به رسمیت‌شناسی (عشق در خانواده)، استدلال می‌کند که روابط والد-فرزند در نهاد خانواده، علی‌رغم

۲ بحث

۲.۱ مبانی نظری

اکسل هونت (۱۹۴۹)، فیلسوف برجسته آلمانی، است که به‌خاطر فعالیت‌هایش در زمینه فلسفه اجتماعی و سیاسی، به‌ویژه در چارچوب نظریه انتقادی، شهرت دارد. هونت بیش از همه به‌دلیل توسعه نظریه به‌رسمیت‌شناسی شناخته می‌شود. این نظریه چارچوبی برای درک عدالت اجتماعی و پیشرفت اخلاقی ارائه می‌دهد که ریشه در فلسفه هگل و روان‌شناسی اجتماعی دارد. به عقیده هونت، مبارزات برای به‌رسمیت‌شناسی در هسته تعارضات اجتماعی قرار دارند و دستیابی به آن برای تحقق خود فردی و ادغام اجتماعی ضروری است. او معتقد است که به رسمیت شناخته شدن نه یک امتیاز تصادفی، بلکه نیازی بنیادین برای شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی است. هونت با معرفی سه سطح کلیدی عشق (در روابط شخصی)، حقوق (در حوزه قانونی) و همبستگی اجتماعی (در عرصه ارزش‌های جمعی)، استدلال می‌کند که این عناصر نه تنها پایه‌های یک «خود سالم» را تشکیل می‌دهند، بلکه شالوده اخلاقی یک جامعه دموکراتیک و عادلانه را نیز بنا می‌نهند. او با تلفیق اندیشه‌های هگل، جورج هربرت مید و نقد ساختارهای سرمایه‌داری، تأکید دارد که عدالت تنها زمانی محقق می‌شود که نهادهای اجتماعی این سه سطح را به‌صورت هماهنگ به رسمیت بشناسند و از تحقیر سیستماتیک افراد جلوگیری کنند. هونت به پرسش اساسی «چه چیزی جامعه را عادلانه می‌کند؟» پاسخ می‌دهد و این پاسخ را درعین سادگی، بسیار ژرف می‌داند: جامعه‌ای عادلانه است که سه نیاز اساسی انسان یعنی عشق، حقوق و همبستگی اجتماعی را به رسمیت بشناسد. این سه ستون نه تنها هویت فردی را شکل می‌دهند، بلکه بنیان‌های اخلاقی لازم برای یک جامعه دموکراتیک را فراهم می‌کنند. (Zurn, ۲۰۱۵: ۸۶) نظریه هونت پس از انتشار کتاب «جدال برای به‌رسمیت‌شناسی» (۱۹۹۲) توجه گسترده‌ای را به خود جلب کرد، هرچند برخی

به‌رسمیت‌شناسی ماهیتی میان‌فرهنگی دارد، اما تحلیل آن در چارچوب فرهنگ غربی محدود مانده است.

حاضری و محمدی (۱۳۹۱)، «تحلیل جامعه‌شناختی تنوع جنبش زنان در کشورهای اسلامی منطقه خاورمیانه» این پژوهش با استفاده از روش تحلیل بین‌کشوری و نظریه هونت، دو موضع نظری اصلی در به‌رسمیت‌شناسی هویت زنان در کشورهای اسلامی خاورمیانه را شناسایی می‌کند. نتایج نشان می‌دهد شکاف میان توسعه انسانی و جنسیتی در کشورهایی مانند قطر و عربستان، مانع شکل‌گیری جنبش‌های زنان می‌شود.

طاهری و افصل طوسی (۱۴۰۲)، «بازشناسی کنش‌ورزی سیاسی هنر زیست‌محیطی معاصر با رویکرد ارج‌شناسی در نظریه انتقادی؛ مطالعه موردی: اکتیویسم لیبریت‌نیت و سمفونی درختان آبی» این پژوهش با استفاده از نظریه انتقادی نسل سوم و رویکرد «به‌رسمیت‌شناسی» اکسل هونت، به تحلیل نقش کنشگری هنری در مواجهه با بحران‌های زیست‌محیطی می‌پردازد. یافته‌ها حاکی از آن است که اکتیویسم هنری معاصر، از طریق پیوند هنر، سیاست و اخلاق، فشار اجتماعی برای تغییرات ساختاری در حفاظت از محیط زیست را تسهیل می‌کند.

در بررسی پیشینه پژوهش پیرامون تحلیل داستان «مهمان کافر» مثنوی مولوی، ملاحظه شد که مطالعات و پژوهش‌های مربوطه، به نقل حکایت و معنی و تفسیر آن پرداخته‌اند و هیچ پژوهش دانشگاهی انتقادی مستقلی که جداگانه به تحلیل این داستان پرداخته باشد یافت نشد. دیدگاه‌های موجود متمرکز بر نقل و تفسیر ساده روایت یا تصویرسازی‌های غیرانتقادی هستند. ارزش پژوهش حاضر هم‌چنین بومی‌سازی نظریه‌های فلسفی معاصر در متون عرفانی ایرانی و هم‌اکنون از نظر گشودن پنجره‌ای نو بر تعامل سنت و مدرنیته قابل‌توجه است.

از شناخت -مانند مواجهه با خشونت خانگی، طرد عاطفی یا بی‌توجهی- فرد را در چرخه‌ای از تردید نسبت به ارزش ذاتی خود گرفتار می‌کند. چنین محرومیتی می‌تواند پیامدهای بلندمدتی داشته باشد؛ ازجمله ناتوانی در برقراری روابط سالم، گرایش به رفتارهای خودویرانگر مانند اعتیاد یا تلاش افراطی برای جبران خلأ عاطفی از طریق خودشیفتگی.

سطح دوم: حقوق و کرامت اخلاقی؛ سطح دوم به رسمیت‌شناسی به حوزه حقوق و برابری قانونی مربوط می‌شود. هونت در این سطح، فرد را نه تنها به عنوان یک موجود عاطفی، بلکه به عنوان یک شهروند خودمختار و دارای کرامت اخلاقی در نظر می‌گیرد. این شناخت از طریق تضمین حقوق مدنی (مانند حق رأی، مالکیت و آزادی بیان) و حقوق اجتماعی (مانند دسترسی به آموزش و محاکمه عادلانه) محقق می‌شود. این حقوق به فرد نشان می‌دهند که جامعه او را نه به عنوان یک ابژه منفعل، بلکه به عنوان سوژه‌ای مستحق احترام می‌پذیرد. این پذیرش، حس «احترام به خود» (Self-Respect) را در فرد تقویت می‌کند که شرط لازم برای مشارکت فعال در عرصه عمومی است. (Zurn, ۲۰۱۵: ۳۴) هونت تأکید می‌کند که در تجربه به رسمیت‌شناخته شدن حقوقی، فرد خود را به عنوان عضوی برابر در جامعه می‌بیند که قادر است در گفتمان جمعی و تصمیم‌گیری‌های عمومی مشارکت کند (Honeth, ۲۰۱۹: ۱۲۰). برای نمونه، اعطای حق رأی به گروه‌های محروم نشان‌دهنده این پیام است که جامعه صدای آن‌ها را به رسمیت می‌شناسد و آن‌ها را در تعیین سرنوشت جمعی شریک می‌داند. این فرایند نه تنها جایگاه اجتماعی فرد را ارتقا می‌دهد، بلکه حس تعلق او به نظم اخلاقی جامعه را تقویت می‌کند.

درمقابل، نقض سیستماتیک حقوق مانند تبعیض نژادی، جنسیتی یا محرومیت از تحصیل فرد را به موجودی بی‌ارزش تقلیل می‌دهد و کرامت او را خدشه‌دار می‌کند. هونت هشدار می‌دهد که چنین بی‌عدالتی‌هایی خشم ناشی از تحقیر اخلاقی را برمی‌انگیزد و زمینه‌ساز جنبش‌های اجتماعی

انتقادات معاصر حاکی از آن است که ساختار این نظریه ممکن است به جای تقویت دیگرپذیری، به از خودبیگانگی و سلطه بر سوژه‌های به رسمیت‌شناخته‌شده منجر شود. با این حال، این دیدگاه همچنان به عنوان یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های فکری برای فهم عدالت اجتماعی شناخته می‌شود.

۲/۱/۱ معرفی سطوح سه‌گانه نظریه به رسمیت‌شناسی

نظریه به رسمیت‌شناسی هونت بر سه سطح متمایز اما به هم پیوسته استوار است که هر یک نقش ویژه‌ای در شکل‌گیری هویت فردی و تقویت ساختارهای اجتماعی ایفا می‌کنند. در ادامه، این سطوح به تفصیل بررسی می‌شوند:

سطح اول: عشق و بنیان اعتماد به نفس؛ هونت در نظریه خود، عشق را به عنوان نخستین سطح به رسمیت‌شناسی معرفی می‌کند و آن را سنگ بنای شکل‌گیری هویت انسان می‌داند. او تأکید دارد که شناخته شدن در روابط عاطفی نزدیک -مانند رابطه والد و فرزند، پیوندهای عاشقانه یا دوستی‌های صمیمی- نیازی هستی‌شناختی است که فراتر از یک احساس گذرا عمل می‌کند. این نوع شناخت در روابطی ریشه دارد که پذیرش بی‌قید و شرط را به فرد عرضه می‌کنند و از طریق تأمین امنیت جسمانی و عاطفی، این باور را در او نهادینه می‌سازند که وجودش ذاتاً ارزشمند است. به گفته هونت، این سطح از به رسمیت‌شناسی اعتماد به نفس را در فرد پرورش می‌دهد؛ احساسی که پیش‌نیاز مشارکت فعال در جامعه است. (Honeth, ۱۹۹۶: ۱۰۷) رابطه میان والدین و کودک نمونه‌ای روشن از این فرایند است. کودکی که در محیطی امن و پرمهر پرورش می‌یابد، از آسیب‌های بیرونی در امان می‌ماند و خودپنداره اولیه‌اش به صورت مثبت شکل می‌گیرد. این تجربه اولیه به او امکان می‌دهد که در آینده به دیگران اعتماد کند و به عنوان یک کنشگر اجتماعی عمل کند. درمقابل، محرومیت از این سطح

می‌شود. (همان: ۱۸۳) در ادبیات جهانی، از بینوایان و ویکتور هوگو تا سایر داستان‌های بردگان، فریاد «من هم انسانم!» بازتاب این مبارزه برای به رسمیت شناخته شدن به‌عنوان موجودی برابر است. این فریاد نه‌تنها خواستار رفع محرومیت‌های مادی، بلکه نمایانگر تلاش برای بازپس‌گیری کرامت انسانی است. از نگاه هونت، حقوق صرفاً قواعد صوری نیستند، بلکه آینه‌ای هستند که ارزش ذاتی انسان را منعکس می‌کنند؛ جامعه‌ای که این آینه را بشکند، با تصویری تکه‌تکه‌شده از انسانیت خود روبه‌رو خواهد شد.

سطح سوم: همبستگی اجتماعی و ارزش فردیت؛ سطح سوم به رسمیت‌شناسی، همبستگی اجتماعی، بر ارزش‌گذاری ویژگی‌ها و مشارکت‌های منحصربه‌فرد افراد در جامعه تمرکز دارد. در این سطح، فرد نه‌تنها به‌عنوان یک شهروند برابر، بلکه به‌عنوان موجودی با توانایی‌ها، مهارت‌ها و هویت خاص شناخته می‌شود. این شناخت حس «احترام به خویشتن» (Self-Esteem) را تقویت می‌کند و فرد را از قلمروی شخصی به عرصه جمعی متصل می‌سازد. همبستگی اجتماعی زمانی شکل می‌گیرد که جامعه دستاوردها، هویت فرهنگی یا مهارت‌های خاص فرد- مانند زبان، آیین‌ها یا آثار هنری- را ارج نهد و آن‌ها را به‌عنوان بخشی از پیشرفت جمعی به رسمیت بشناسد. (Honneth, ۱۹۹۶: ۱۲۲) برای مثال، هنگامی که جامعه از یک هنرمند به‌خاطر آثار الهام‌بخشش یا از یک معلم به‌دلیل نقشش در تربیت نسل آینده تقدیر می‌کند، این پیام را منتقل می‌کند که مشارکت فردی او برای کل جامعه ارزشمند است. این نوع شناخت نه‌تنها حس تعلق فرد را عمیق‌تر می‌کند، بلکه او را به مشارکت بیشتر در زندگی جمعی ترغیب می‌کند. هونت تأکید دارد که این ارزش‌گذاری باید در راستای «افق ارزشی مشترک» جامعه باشد که البته در جوامع مدرن و کثرت‌گرا، به‌دلیل تنوع فرهنگی، پیچیده‌تر شده است. (Zurn, ۲۰۱۵: ۴۲) درمقابل، تحقیر اجتماعی- مانند تمسخر لهجه، نادیده گرفتن دستاوردها یا

انکار هویت فرهنگی- فرد را به حاشیه می‌راند و او را از جامعه بیگانه می‌کند. هونت هشدار می‌دهد که چنین رفتارهایی انسان‌ها را به ابزارهایی قابل جای‌گزین تقلیل می‌دهد و همبستگی اجتماعی را از درون متلاشی می‌کند. این سطح از شناخت، به‌ویژه در جوامع امروزی که با فروپاشی نظام‌های ارزشی سنتی روبه‌رو هستند، اهمیت بیشتری می‌یابد، زیرا نیازمند تعادلی ظریف میان احترام به فردیت و تقویت اهداف جمعی است.

هونت در نظریه خود، تحقیر را به‌عنوان نقطه‌مقابل به رسمیت‌شناسی معرفی می‌کند و با تمرکز بر پدیده تحقیر، زخم‌های نامرئی هویت فردی و اجتماعی را در سه سطح تحلیل می‌کند: نفی عشق (ازطریق خشونت جسمی یا روانی مانند تجاوز یا بی‌خانمانی)، نفی حقوق (ازطریق محرومیت از برابری مانند تبعیض شغلی یا تحصیلی) و نفی همبستگی (ازطریق بی‌اعتنایی به ارزش‌های فرهنگی یا هویت گروهی). این اشکال تحقیر نه‌تنها زخم‌هایی عمیق بر روان فرد وارد می‌کنند، بلکه اعتماد عمومی را تخریب کرده و جامعه را به‌سوی گسست سوق می‌دهند.

از نظر هونت، جنبش‌های عدالت‌خواهانه مانند فمینیسم، مبارزات ضدنژادپرستی یا تلاش‌های ضداستعماری، واکنش‌هایی به این تحقیر سیستماتیک هستند. این جنبش‌ها نه‌تنها به دنبال رفع نابرابری‌های مادی، بلکه در پی بازتعریف هنجارهای به رسمیت‌شناسی و ایجاد ساختارهای عادلانه‌ترند. نظریه هونت دو ویژگی برجسته دارد: نخست، پیوند میان روان‌شناسی فردی و ساختارهای اجتماعی را نشان می‌دهد و تأکید می‌کند که عدالت تنها با اصلاح قوانین به دست نمی‌آید، بلکه نیازمند تحول فرهنگی در نگرش‌ها است. دوم، این نظریه امید به تغییر را در خود جای داده است؛ تحقیر نه پایان راه، بلکه انگیزه‌ای برای مبارزه برای به رسمیت‌شناسی و پیشرفت اخلاقی جامعه است.

نظریه به رسمیت‌شناسی اکسل هونت چارچوبی جامع برای فهم عدالت اجتماعی ارائه می‌دهد که بر

انتخاب کردند و با خود بردند. اما در آن میان، یکی از کافران که هیکلی درشت و تنومند داشت باقی ماند و کسی حاضر نشد او را به خانه خود ببرد، زیرا از ظاهرش پیدا بود که پُرخور است. پیامبر(ص) خود او را به خانه برد. وقت شام، مهمان با اشتهایی غیرمعمول معادل غذای هیجده نفر را می‌خورد، به‌گونه‌ای که خانواده پیامبر(ص) بی‌شام می‌ماندند. پس از آن، مهمان پُرخور به اتاقی مخصوص می‌رود که بخوابد اما یکی از اعضای خانه به دلیل رنجش، در را قفل می‌کند. نیمه‌های شب، مهمان برای قضای حاجت به‌طرف در اتاق می‌رود و در باز نمی‌شود. ناچار به بستر برمی‌گردد تا با خوابیدن موقتاً از این مهلکه نجات پیدا کند. به خوابی عمیق فرو می‌رود و در عالم خواب، خود را در خرابه‌ای خلوت می‌بیند و قضای حاجت می‌کند. ناگهان از خواب می‌پرد و اضطراب دیوانه‌کننده‌ای بر او مستولی می‌شود. نمی‌داند چه کند. سحرگاهان، پیامبر(ص) بی‌آنکه موجب شرمساری مهمان شود، در را باز می‌کند و پنهان می‌شود که موجب خجلت او نگردد. مهمان شتابان از آنجا می‌گریزد. بین راه متوجه می‌شود چرخ خود را در اتاق جا گذاشته، در بازگشت به خانه پیامبر(ص)، شاهد صحنه‌ای تأمل‌برانگیز بود: پیامبر(ص) درحال شستن بستر آلوده اوست. این رفتار، چنان شوک عاطفی در او ایجاد می‌کند که به دست‌وپای پیامبر(ص) می‌افتد و مسلمان می‌شود. و آن شب را نیز نزد رسول خدا می‌ماند. و چون برای او شام می‌آورند، اندکی شیر می‌خورد و دست از طعام می‌کشد. همگان تعجب می‌کنند که چنین شخص شکم‌باره‌ای چگونه به این اندک اکتفا کرده است. پیامبر(ص) می‌فرماید: او از وقتی که مسلمان شده، از حرص و آز پاک گردیده است. این است که به اندک طعامی بسنده کرده است.

۲،۲ بحث اصلی

اکسل هونت در نظریه خود سه سطح به‌رسمیت‌شناسی تعریف می‌کند: عشق، حقوق و همبستگی اجتماعی. سطح عشق شامل پذیرش و

نیازهای اساسی انسان یعنی عشق، حقوق و همبستگی اجتماعی تأکید دارد. این نظریه نه‌تنها ریشه‌های تعارضات اجتماعی را توضیح می‌دهد، بلکه راه‌هایی برای آشتی و پیشرفت پیشنهاد می‌کند. با به‌رسمیت شناختن این سه سطح، افراد می‌توانند به هویتی سالم دست یابند و جوامع می‌توانند بنیان‌های اخلاقی لازم برای دموکراسی و عدالت را تقویت کنند. هونت با این دیدگاه، ما را به تأمل در این پرسش دعوت می‌کند که چگونه می‌توانیم جامعه‌ای بسازیم که در آن هر فرد به‌عنوان یک انسان کامل به رسمیت شناخته شود.

۲،۱،۲ خلاصه مهمان کافر از دفتر پنجم

مثنوی معنوی

مولانا با حکایت جذاب و پندآموز «مهمان کافر»، حرص و آز را نکوهش می‌کند و نشان می‌دهد که ایمان حقیقی، فراتر از لفظ و ذهنیت‌های ظاهری، نیرویی است دگرگون‌کننده. او می‌گوید ایمان واقعی، چون شعله‌ای در دل انسان افروخته شود، حرص و آز را در خود می‌سوزاند و نابود می‌کند. اما اگر کسی با ادعای ایمان، همچنان گرفتار این پلیدی‌ها باشد، روشن است که ایمانش تنها پوسته‌ای است بی‌جان، گرفتار در ظواهر و آداب، نه حقیقتی زنده و اثرگذار. در این حکایت، کافری را می‌بینیم که پس از اتفاقاتی که برای او می‌افتد، با صداقت و پاکی به دین اسلام ایمان می‌آورد و این گرایش، خلق‌و‌خوی او را به‌کلی دگرگون می‌سازد. این دگرگونی، گواهی است بر اینکه ایمان راستین، تنها در کلام نیست، بلکه در کردار و سیرت انسان خود را نشان می‌دهد. ایمان، چون نوری است که تاریکی‌های درون را می‌زداید و انسان را از زنجیرهای حرص و آز آزاد می‌کند. خلاصه داستان:

تنی چند از کافران از راهی دور به مسجد درآمدند و به پیامبر(ص) گفتند که امشب به ما سرپناه بدهید. پیامبر(ص) رو به اصحاب خود کرد و فرمود: هر کدامتان یکی از این افراد را به خانه خود ببرد و از او پذیرایی کند. هر یک از آنان یکی از کافران را

۳-۱-۱. تحقیر در سطح عشق و روابط عاطفی:
فروپاشی اعتماد به نفس

از منظر هونت، عشق به عنوان نخستین سطح به رسمیت‌شناسی، در روابط نزدیک (خانواده، دوستان) شکل می‌گیرد و شرط ضروری برای تقویت اعتماد به نفس (Self-Confidence) است. در داستان مولوی، مهمان کافر به صورت سیستماتیک از این حق ابتدایی محروم می‌شود.

جامعه و یاران پیامبر(ص) با امتناع از پذیرش مهمان حق او برای دریافت حمایت عاطفی را نادیده می‌گیرند:

هر یکی یاری یکی مهمان گزید
در میان، یک رَفْت بود و بی‌ندید
جسم ضخمی داشت کس او را نبرد
ماند در مسجد چو اندر جام دُرْد

(مولوی، ۱۳۸۲: ۷۲۴)

حتی در ابتدای داستان پیامبر(ص) استدلال می‌کند که شما از روح من هستید و با مقدمه‌چینی یارانش را قانع می‌کند که کافران را به مهمانی بپذیرد. ولی با این وجود این شخص را کسی نمی‌پذیرد. این طرد، حتی با مداخله پیامبر(ص) نیز جبران نمی‌شود، چرا که اهل بیت پیامبر(ص) هم با نشان دادن ناخشنودی و خشمگین شدن جایگاه عاطفی او را به عنوان یک مهمان به چالش می‌کشند:

جمله اهل بیت خشم‌آلو شدند
که همه در شیر بز طامع بدند.

(همان‌جا)

تحقیر در سطح عشق، به عنوان نخستین و بنیادی‌ترین سطح نظریه «بازشناسی» اکسل هونت، پیامدهای ویرانگری برای فرد به همراه دارد که فراتر از آسیب‌های عاطفی، هستی روانی و اجتماعی او را تهدید می‌کند. در داستان مهمان کافر، طرد عاطفی توسط جامعه (کسی او را نبرد) و حتی ناخشنودی اهل بیت پیامبر(ص)، این اعتماد را از بین

مراقبت بی‌قید و شرط در روابط نزدیک است و کمبود آن موجب احساس تنهایی می‌شود. سطح حقوق به شناسایی فرد به عنوان عضوی برابر در نظام قانونی و اخلاقی می‌پردازد و انکار آن ساختارهای تبعیض‌آمیز را تقویت می‌کند. سطح همبستگی اجتماعی اشاره به ارج نهادن به ارزش‌ها و مشارکت‌های فرد در جمع دارد و فقدان آن باعث حاشیه‌نشینی نمادین می‌شود. این سطوح زیربنای هویت و کرامت انسانی را شکل می‌دهند.

در حکایت «مهمان کافر»، مهمان ابتدا با انزوای اجتماعی و نقض حقوق روبه‌رو شده است (تحقیر)، سپس با مداخله پیامبر(ص) توجه و پذیرش اولیه را به دست می‌آورد (بازشناسی) و در نهایت کرامت و احترام او احیا می‌شود. (تکریم) این تحلیل سه مرحله‌ای چارچوبی منسجم برای بررسی سازوکارهای بازسازی هویت در این حکایت است که در ذیل بررسی می‌شود:

۲،۲،۱ تحقیر

نظریه «به رسمیت‌شناسی» اکسل هونت، فیلسوف برجسته مکتب فرانکفورت، بر این فرض استوار است که شکل‌گیری هویت انسان در گروی تعامل سه سطح بنیادین از پذیرش اجتماعی است: عشق (در روابط بینافردی)، حقوق (در چارچوب نظام قانونی) و همبستگی (در ارزش‌های جمعی). به باور هونت، نادیده گرفتن هر یک از این سطوح، به اشکالی از تحقیر منجر می‌شود که نه تنها فردیت را مخدوش می‌کند، بلکه بنیان‌های اخلاقی جامعه را نیز متزلزل می‌سازد. داستان نمادین «مهمان کافر» مولوی، قرن‌ها پیش از تدوین این نظریه، فرایند تحقیر و تلاش برای بازیابی هویت را در قالب روایتی عرفانی به تصویر می‌کشد. این حکایت، به گونه‌ای شگفت‌انگیز، سازوکارهای «مبارزه برای شناخت» را که هونت به عنوان محور نظریه خود مطرح می‌کند، بازتاب می‌دهد.

او را به موجودی «بی‌اراده» تبدیل می‌کند که حتی بر نیازهای فیزیولوژیک خود نیز مسلط نیست. این وضعیت، مطابق نظریه هونت، فرد را به شیء‌وارگی (Reification) نزدیک می‌کند؛ جایی که انسانیت او زیر سایه تحقیر محو می‌شود. پرخوری او که به بی‌اختیاری در خواب می‌انجامد، نه تنها تحقیر جسمانی را رقم می‌زند، بلکه عاملیت (Agency) او را نابود می‌کند. توصیف جامه خواب پر حدث و نمایش عمومی آن، تحقیر را به سطح جامعه گسترش می‌دهد و او را از هرگونه پشتوانه عاطفی محروم می‌کند. و اضطراب او از دیده شدن در وضعیت شرم‌آور (تا نبیند هیچ‌کس او را چنان)، ترس از طرد کامل اجتماعی را آشکار می‌سازد.

هونت تأکید می‌کند که عشق، مبتنی بر پذیرش بی‌قیدوشرط است و نبود آن، عزت نفس را ویران می‌کند. مهمان کافر، در این مرحله، به «شیء» ای تقلیل می‌یابد که حتی حق خطا کردن نیز از او سلب شده است. توصیف مولوی از زندان شدن او در «قعر گور» استعاره‌ای از مرگ عاطفی است که هویت او را بلعیده است.

تحقیر در سطح عشق، به عنوان موتور محرک سایر اشکال طرد عمل می‌کند. جامعه با نفی حمایت عاطفی، زمینه را برای نقض حقوق (محرومیت از پذیرفته شدن) و طرد همبستگی (ناپاک دانستن او) فراهم می‌کند. بنابراین تحقیر در سطح عشق، تنها یک آسیب شخصی نیست؛ بلکه حمله به شالوده‌های انسانیت است. هونت تأکید می‌کند که بدون بازسازی این سطح، سایر اشکال بازشناسی (حقوق و همبستگی) بی‌اثر خواهند بود. این فرایند، فرد را به «هیچ‌انگاری اجتماعی» می‌کشاند که بازگشت از آن بدون مداخله نهادهای بازشناسی (مانند نقش پیامبر(ص)) ناممکن است.

می‌برد. این فرد، به جای دریافت حمایت، به «شیء» ای تقلیل می‌یابد که حق خطا کردن نیز از او سلب شده است. این وضعیت، عزت نفس او را ویران می‌کند و او را به سمت مرگ عاطفی (قعر گور) سوق می‌دهد.

در ادامه کنیزک با بستن در و انداختن زنجیر، او را در فضایی تنگ و تحقیرآمیز محبوس می‌کند:

وقت خفتن رفت و در حجره نشست
پس کنیزک از غضب در را بیست
از برون زنجیر در را درفکند
که ازو بد خشمگین و دردمند.

(همان‌جا)

این نقض حریم امن و حبس جسمانی فراتر از محدودیت فیزیکی، نمادی از نفی امنیت هیجانی است که کنترل بر بدن و هیجانات را از مهمان می‌گیرد.

گبر را در نیم‌شب یا صبحدم
چون تقاضا آمد و درد شکم
از فراش خویش سوی در شتافت
دست بر در چون نهاد او، بسته یافت
... حيله کرد او و به خواب اندر خزید
خویش‌تن در خواب در ویرانه دید.

(همانجا)

و در خواب قضای حاجت می‌کند. بی‌اختیاری ناشی از پرخوری و نمایش عمومی لباس آلوده او:

جامه خواب پر حدث را یک فضول
قاصدا آورد در پیش رسول
که چنین کرده‌ست مهمانت ببین
خنده‌ای زد رحمه للعالمین

(همان: ۷۲۵)

۲،۲،۱،۱ تحقیر در سطح حقوق و برابری: نفی خودمختاری اخلاقی

سطح دوم نظریه هونت، حقوق است که به فرد به مثابه «شخصی خودمختار و برابر» حیات می‌بخشد و احترام به خود (Self-Respect) را تقویت می‌کند. در این داستان، جامعه با نقض حق تکریم مهمان به عنوان هنجار اجتماعی و زیر پا گذاشتن حقوق اولیه مهمان، او را به موجودی بی‌اراده تبدیل می‌کند. گرامی‌داشت مهمان در فرهنگ عربی-اسلامی، حقی اخلاقی و اجتماعی است. اما طرد مهمان (کسی او را نبرد)، نشانگر نادیده گرفتن اصل برابری در دسترسی به مواهب جمعی است. این رفتار، او را از جایگاه یک «فاعل اخلاقی» به «شیء» طردشده تنزل می‌دهد. علاوه بر این حبس او در اتاق (در را ببست) و محرومیت از امکانات اولیه، نقض حق بنیادین آزادی حرکت است. تلاش‌های بی‌ثمر او برای گشودن در:

در گشادن حيله کرد آن حيله ساز
نوع نوع و خود نشد آن بند باز
شد تقاضا بر تقاضا، خانه تنگ
ماند او حيران و بی درمان و دنگ

(همان: ۷۲۴)

نوعی از ناتوانی در اعمال عاملیت حقوقی است که هونت آن را شرط خودمختاری می‌داند. این تبعیض ساختاری جامعه به خاطر عقیده و ظاهر-با تکیه بر کفر و ویژگی‌های فیزیکی او («زفت بود و بی‌ندید»)، حق او برای برخورداری از کرامت انسانی را نادیده می‌گیرد. این نگاه، بازتابی از نظامی است که حقوق را نه بر مبنای انسانیت، بلکه بر پایه معیارهای دگماتیک (Dogmatic) تعیین می‌کند. هونت معتقد است محرومیت از حقوق، فرد را به بیگانگی از خویش (Self-Alienation) می‌کشانند. پرخوری مهمان:

نان و آش و شیر آن هر هفت بز
خورد آن بوقحطِ عوجِ ابن عَز

... معده طبلی خوار هم چون طبل کرد
قسم هجده آدمی تنها بخورد.

(همان‌جا)

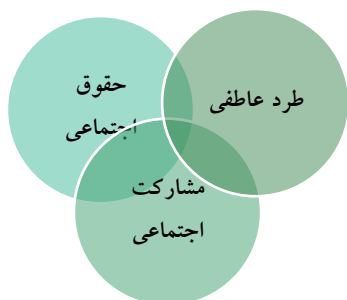
تلاشی ناخودآگاه برای پر کردن خلأ هویتی است، اما جامعه به جای درک این بحران، با نمایش لباس آلوده، او را به عنوان «پدیده‌ای پلید» معرفی می‌کند. این همان شی‌وارگی (Reification) است که هویت انسانی را محو می‌سازد.

۲،۲،۱،۲ تحقیر در سطح همبستگی اجتماعی: نابودی احترام به خویش

سومین سطح نظریه هونت، همبستگی اجتماعی است که مبتنی بر ارزش‌گذاری فرد به واسطه مشارکت در جامعه است و احترام به خویش (Self-Esteem) را تقویت می‌کند. مهمان کافر در این سطح نیز قربانی مکانیسم‌های طرد می‌شود. اولین و آشکارترین تحقیر در سطح همبستگی اجتماعی برای این مهمان، طرد بر مبنای هویت دینی است. کفر او باعث می‌شود جامعه، وجودش را فاقد ارزش اجتماعی بداند. حتی پذیرش او از طرف پیامبر (ص) نیز تغییری در این نگرش ایجاد نمی‌کند، چراکه اهل بیت ناخشنودی خود را حفظ می‌کنند. این طرد، نشان می‌دهد همبستگی در این جامعه، نه براساس انسانیت، بلکه بر مبنای انطباق با هنجارهای دینی تعریف می‌شود.

همچنین توصیف او به عنوان فردی «زفت» با «جسم صخَم»، بازتاب سلسله‌مراتب زیبایی‌شناختی است که ارزش افراد را براساس معیارهای فیزیکی می‌سنجد. این نگاه، او را از هرگونه مشارکت معنادار در جامعه محروم می‌کند و به حاشیه می‌راند. علاوه بر این آوردن لباس آلوده نزد پیامبر (ص)، تحقیر را به سطحی عمومی ارتقا می‌دهد. این عمل، نه تنها شرم او را تشدید می‌کند، بلکه برچسب ناپاکی را به عنوان هویت ثانویه به او تحمیل می‌کند. هونت

(نمودار در شخصیت پیامبر(ص)) ممکن می‌شود. علاوه بر این او با تأکید بر نقش بازشناسی در تکامل اخلاقی، همسو با نظریه هونت، نشان می‌دهد تحقیر سیستماتیک، فرد را به پوچی می‌کشاند، اما این پوچی، موتور محرک مبارزه برای بازشناسی است. اعتراف مهمان، نه پایان، بلکه آغازی است برای طلبِ رحمتی که کرامت ذاتی او را بازمی‌گرداند. به بیان دیگر، مولوی با رساندن مهمان به اعتراف، دیالکتیک شرم و رستگاری را ترسیم می‌کند: تنها زمانی که فرد، زخم‌های هویت تحقیرشده را بپذیرد، می‌تواند به‌سوی بازسازی مبتنی بر عشق بی‌قیدوشرط (نمادین در پیامبر(ص)) گام بردارد. این فرایند، همسو با مفهوم به‌رسمیت‌شناسی هونت، جامعه را به بازاندیشی در مکانیسم‌های طرد فرامی‌خواند.

۲،۲،۲ بازشناسی

اکسل هونت، سه سطح عشق، حقوق و همبستگی را به‌عنوان پایه‌های بازسازی هویت تحقیرشده معرفی می‌کند. فرایند تحول از شرم به کرامت در قالب این سطوح در داستان «مهمان کافر» ترسیم شده است.

مداخله پیامبر(ص) و گشودن در و پنهان شدن، نقطه‌عطف بازسازی عشق است که هونت آن را شرط اساسی بازسازی اعتمادبه‌نفس (Self-Confidence) می‌داند:

مصطفی صبح آمد و در را گشاد
صبح آن گمراه را او راه داد

هشدار می‌دهد که نفی همبستگی اجتماعی، فرد را به «جزوی بی‌مقدار» تقلیل می‌دهد. اعتراف مهمان:

هیكلش از یاد رفت و شد پدید
اندرو شوری، گریبان را درید
می‌زد او دو دست را بر رو و سر
کله را می‌کوفت بر دیوار و در
آن‌چنان که خون ز بینی و سرش
شد روان و رحم کرد آن مهترش
نعره‌ها زد خلق جمع آمد برو
گبر گویان ایها الناس اُحذرو
می‌زد او بر سر که ای بی‌عقل سر
می‌زد او بر سینه کای بی‌نور بر
سجده می‌کرد او که ای کل زمین
شرمسارست از تو این جزو مهین
تو که کلی، خاضع امر ویی
من که جزوم، ظالم و زشت و غوی

(همان: ۷۲۶)

بیانگر از بین رفتن کامل احترام به خویشان است و جامعه به‌جای بازسازی پیوندهای جمعی، با طرد او، چرخه معیوب تحقیر را تکمیل می‌کند.

مولوی در این داستان، تحقیرهای سه‌گانه را به‌عنوان ابزاری پدیدارشناسانه برای نمایش مراحل سقوط هویت تا نقطه‌صفر طراحی می‌کند که با نمایش نظام‌های عاطفی، حقوقی و همبستگی معیوبی که انسان را نه براساس ذات الهی، بلکه بر پایه ظاهر، عقیده یا خطاهایش می‌سنجند، ساختارهای تحقیرگرایی اجتماعی را برجسته و نقد کند و ازطرفی بازسازی سفر روحانی از «خود کاذب» به «خود حقیقی» را رقم بزند. اعتراف مهمان به بی‌ارزشی در سنت عرفانی، نماد فنا (نابودی نفس اماره) است. این اعتراف، شرط ضروری برای تولد هویتی جدید است که تنها در پرتوی رحمت الهی

در گشاد و گشت پنهان مصطفی
تا نگردد شرمسار آن مبتلا
تا برون آید رود گستاخ او
تا نبیند درگشا را پشت و رو

یا نهان شد در پس چیزی و یا
از ویش پوشید دامن خدا
صبغة الله گاه پوشیده کند
پرده بی‌چون بر آن ناظر تند
تا نبیند خصم را پهلوی خویش
قدرت یزدان از آن بیشست بیش

(همان: ۷۲۵)

این کنش، مرزهای شرم را درهم می‌شکند و فضایی امن برای بازیابی عاملیت عاطفی ایجاد می‌کند. پنهان‌شدن پیامبر(ص)، نه‌تنها تحقیر را خنثی می‌کند، بلکه نشان‌دهنده پذیرش وجودی است که خطا را جزئی از انسانیت می‌داند. هونت تأکید می‌کند بدون این سطح از بازشناسی، سایر سطوح ناکارآمد خواهند بود.

شستن لباس‌های آلوده توسط پیامبر(ص):

که بیار آن مَطَهَره اینجا به پیش
تا بشویم جمله را با دست خویش
هر کسی می‌جست کز بهر خدا
جان ما و جسم ما قربان ترا
ما بشویم این حدث را تو بهل
کار دستت این نَمَط نه کار دل
ای لَعْمُک مر ترا حق عمر خواند
پس خلیفه کرد و بر کرسی نشاند
ما برای خدمت تو می‌زییم

چون تو خدمت می‌کنی پس ما چه‌ایم
گفت آن دانم و لیک این ساعتیست
که درین شستن به خویشم حکمتیست
منتظر بودند کاین قول نیست
تا پدید آید که این اسرار چیست

او به جد می‌شست آن احداث را
خاص ز امر حق نه تقلید و ریا
که دلش می‌گفت کین را تو بشو
که درین جا هست حکمت تو بتو

(همانجا)

فراتر از پاک‌سازی فیزیکی، نماد بازسازی حقوق اخلاقی است و این شخص با مشاهده کنش پیامبر(ص):

کان یدالله آن حدث را هم به خود
خوش همی‌شوید که دورش چشم بد
هیكلش از یاد رفت و شد پدید
اندرو شوری، گریبان را درید

(همان: ۷۲۶)

به خودآگاهی می‌رسد: اعتراف به خطا و گریه، نشانه‌های بازیابی عاملیت حقوقی و عبور از شی‌ءوارگی است. هدف پیامبر(ص) در این داستان، بازسازی کرامت انسانی است. ایشان با شستن لباس آلوده و پنهان شدن، نشان داد خطاهای فردی نباید بهانه‌ای برای شی‌ءوارگی انسان باشد. این عمل، تقابلی است با جامعه‌ای که ارزش افراد را براساس ظاهر، عقیده یا اشتباهاتشان می‌سنجد. پیامبر با ترکیب عدالت ترمیمی (شستن لباس) و پنهان‌کاری عاشقانه، نشان داد عدالت واقعی نه در مجازات، بلکه در بازسازی کرامت ازدست‌رفته است. این

پیامدهای تحقیر است که فرد و جامعه به ضرورت «مبارزه برای به‌رسمیت‌شناسی» پی می‌برند. ازمنظر عرفان، این تأخیر، مقدمه‌ای برای فنا (نابودی خودکاذب) است. مهمان می‌بایست پیش از دریافت رحمت، به پایان «شرم وجودی» می‌رسید تا آمادگی پذیرش «باززایی هویتی» را پیدا کند. مولوی در این داستان، همانند داستان «فیل در تاریکی»، بر این اصل تأکید دارد که درک حقیقت، نیازمند عبور از بحران‌های معرفتی است.

پیامبر(ص) با عدم مداخله فوری، مهمان را به اندیشیدن در عواقب انتخاب‌هایش وامی‌دارد. این رویکرد، همسو با مفهوم «مسئولیت‌پذیری اخلاقی» در نظریه هونت است که بازشناسی را منوط به خودآگاهی فرد می‌داند. بنابراین تأخیر پیامبر(ص) نه خطای انفعالی، بلکه جلوه‌ای از علم لَدُنّی بود که هم فرد را از خود کاذب رها کرد، هم جامعه را به بازاندیشی فراخواند. ایشان با این استراتژی، هم به فرد آموزش می‌دهد که تحقیر، محصول انتخاب‌های جمعی است، و هم جامعه را آگاه می‌کند که طرد بیش از پیش بنیان‌های اخلاقی را می‌پوساند. این رویکرد، درواقع، بازتعریفی از عدالت است که مجازات را نه در انتقام، بلکه در بازسازی کرامت باید جست.

۲،۲،۳ تکریم

تکریم مهمان کافر در پایان داستان مولوی، طی فرایندی چندلایه و پیش‌رونده اتفاق افتاد. ازمنظر عرفانی نوعی سلوک است که مهمان با تجربه تحقیر (فنا)، به «هیچ» می‌رسد تا در سایه رحمت پیامبر(ص)، هویت اصیل (بقا) را بازیابد. این تکریم، نه یک اقدام تصادفی، بلکه نتیجه استراتژی حساب‌شده پیامبر(ص) برای احیای کرامت انسانی و متضمن حکمت الهی و اخلاقی است.

ازآنجا که خودآگاهی و توبه شرط لازم بازسازی هویت است، مهمان پس از تحقیرهای سه‌گانه (عشق، حقوق، همبستگی) به فروپاشی کامل هویت

همان رحمتی است که بر عدالت پیشی می‌گیرد. نقش پیامبر(ص) در این داستان، فراتر از یک فرد است؛ ایشان در این داستان، تجسم نهادهای بازشناسی‌کننده است که هونت برای تحقق جامعه عادلانه ضروری می‌داند. پیامبر(ص) با کنش‌هایش، الگویی ارائه داد که در این الگو، نهادها نه به سرکوب، بلکه به بازپروری انسانیت می‌پردازند.

هدف نهایی پیامبر، نه نجات یک فرد، بلکه بازاندیشی در مفهوم انسانیت است و او نشان می‌دهد جامعه‌ای که «تحقیر» را جای‌گزین به‌رسمیت‌شناسی می‌کند، پیش از آنکه قربانیانش را نابود کند، اخلاق جمعی خود را می‌میراند. این داستان، پاسخی به جوامعی است که کرامت را مشروط به «بی‌عیبی» می‌دانند و فراموش می‌کنند که انسانیت، ذاتاً شایسته احترام است. درواقع در این داستان ترکیب رحمت و حکمت، چارچوبی برای گذار از «تحقیر سیستماتیک» به «به‌رسمیت‌شناسی چندسطحی» فراهم آورده است.

بنابراین در این داستان می‌بینیم که مولوی هم مانند هونت بر این اصل تأکید دارد که بازشناسی، فرایندی پویا است. پیامبر(ص) در این داستان، با احیای عشق، حقوق و همبستگی، چرخه معیوب تحقیر را می‌شکند و الگویی برای نهادهای عدالت‌محور ارائه می‌دهد.

نکته مهم درباره تأخیر پیامبر(ص) در گشودن درب خانه پیش از خطای مهمان، این است که این تأخیر ناشی از بی‌اعتنایی و بی‌توجهی نیست، بلکه استراتژی آگاهانه و مبتنی بر حکمت الهی است که اهداف تربیتی و اجتماعی را در پی دارد که در چارچوب نظریه هونت و سنت عرفانی قابل تحلیل است.

پیامبر(ص) با این تأخیر، فرصتی ایجاد کرد تا سه سطح تحقیر (عشق، حقوق، همبستگی) به شکل کامل تجلی یابد. این تجربه، شرط لازم برای درک عمق فروپاشی هویت و ضرورت بازسازی چندلایه آن است. هونت معتقد است تنها با مواجهه کامل با

۳ نتیجه

این پژوهش با تکیه بر نظریه «به رسمیت‌شناسی» اکسل هونت، به تحلیل داستان «مهمان کافر» در مثنوی مولوی پرداخته و نشان می‌دهد که چگونه ادبیات کهن پارسی نه تنها بازتاب‌دهنده بحران‌های هویتی جوامع پیشامدرن است، بلکه راه‌حل‌هایی نمادین برای گذار از تحقیر به تکریم ارائه می‌دهد. در این بررسی، سه سطح تحقیر (عشق، حقوق، همبستگی) و نقش پیامبر(ص) به عنوان نماد بازسازی کرامت انسانی موردکنکاش قرار گرفت تا روشن شود که طرد اجتماعی چگونه هویت فرد را نابود می‌کند و مداخله‌ای مبتنی بر اخلاق چگونه این ویرانی را ترمیم می‌نماید.

در سطح نخست، طرد عاطفی مهمان کافر، که با امتناع جامعه از پذیرش او و قفل شدن در به‌وسیله کنیزک به تصویر کشیده می‌شود، مصداقی از «نفی عشق» در چارچوب نظریه هونت است. این رفتار، اعتماد به نفس مهمان را درهم می‌شکند و او را به موجودی شیءمانند و فاقد ارزش بدل می‌کند. جامعه با محروم ساختن او از حمایت عاطفی، هستی روانی‌اش را به حاشیه می‌راند و او را از دایره انسانیت بیرون می‌اندازد. در سطح دوم، نقض حقوق اولیه مهمان، مانند محرومیت از مهمان‌نوازی - که در آن زمان هنجاری اخلاقی و اجتماعی بود - و حبس غیرقانونی او، نشان‌دهنده «نفی برابری حقوقی» است. این محرومیت، خودمختاری اخلاقی مهمان را از میان می‌برد و او را از حقوق بنیادینش تهی می‌کند. در فرهنگی که مهمان‌نوازی ارزشی والا داشت، این طرد نه تنها توهین به مهمان، بلکه نقض یک اصل اخلاقی اساسی تلقی می‌شود. در سطح سوم، طرد مهمان براساس هویت دینی و ظاهرش، بیانگر «نفی همبستگی اجتماعی» است. این نوع تحقیر، احترام به خویشتن او را نابود می‌کند و او را به عنوان بیگانه‌ای نامطلوب از جامعه جدا می‌سازد. این سه سطح تحقیر، چرخه‌ای ویرانگر را شکل می‌دهند که مهمان را تا آستانه «هیچ‌انگاری

کاذب می‌رسد. تحقیر، وسیله‌ای برای خودآگاهی است و پیامبر(ص) زمانی او را می‌پذیرد که از «خودشیفتگی» به «فروتنی» گذار کند. پذیرش بدون این خودآگاهی، بی‌معناست؛ چراکه بازشناسی واقعی نیازمند درک عمیق خطاست. مولوی در اینجا استدلال می‌کند رحمت الهی، مانند شیر مادر، تنها در پاسخ به گریه اصیل جاری می‌شود:

چون ز حد بیرون بلرزید و طپید
مصطفی‌اش در کنار خود کشید
ساکنش کرد و بسی بنواختش
دیده‌اش بگشاد و داد شناختش
تا نگرید ابر کی خندد چمن
تا نگرید طفل کی جوشد لبن

(همان: ۷۲۶)

این گریه، نه ناله ضعف، بلکه فریاد طلب تغییر است. مهمان، پس از این طلب واقعی تغییر به تکریم می‌رسد؛ نه به لطف شایستگی‌های پیشین، بلکه به برکت رحمتی که خودآگاهی، شرط دریافت آن است.

پیامبر(ص) با این تکریم، به جامعه نشان می‌دهد که عدالت واقعی، نه در طرد که در بازپروری است و این تکریم پاسخ به جامعه‌ای است که انسان را براساس معیارهای تقلیل‌گرایانه (دین، ظاهر، خطا) می‌سنجد. مولوی با این روایت، به‌طور ضمنی نظام‌های قدرت را به چالش می‌کشد و به‌خوبی نشان می‌دهد که فرایند بازشناسی نیازمند نهادهای عدالت‌محور است. این تکریم، درنهایت، الگویی برای جوامع امروزی است که می‌خواهند از چرخه معیوب تحقیر خارج شوند و به‌سوی اخلاقی‌تر شدن گام بردارند. تکریم مهمان کافر، صرفاً یک پایان خوش نیست؛ بلکه انقلابی اخلاقی است که هم فرد و هم جامعه را دگرگون می‌کند.

اجتماعی» پیش می‌برد و هویتش را به‌کلی درهم می‌ریزد.

مداخلهٔ پیامبر(ص)، به‌عنوان نماد «عدالت ترمیم‌گرا»، نقطه‌عطفی در این روایت است که این دوباره به جمع انسانی باز می‌گرداند. شستن لباس‌های آلودهٔ او، فراتر از پاک‌سازی ظاهری، نمادی از بازسازی «حقوق» و پذیرش خطاهایش به‌عنوان بخشی از انسانیت است. این عمل به او نشان می‌دهد که گذشته‌اش قابل‌بخشش است و می‌تواند به‌عنوان انسانی کامل به رسمیت شناخته شود. درنهایت، پذیرش مهمان در جمع، تقویت

چرخهٔ تحقیر را می‌شکند. گشودن درِ اتاق و آشکار ماندن ایشان دربرابر مهمان، بازگرداندن «عشق» و امنیت عاطفی است که بنیان اعتماد به نفس او را احیا می‌کند. این پذیرش بی‌قید و شرط، مهمان را

«همبستگی اجتماعی» را رقم می‌زند؛ جایی که او نه براساس پیش‌داوری‌ها، بلکه بر پایهٔ ظرفیت تغییرش موردتکریم قرار می‌گیرد. این فرایند، منطبق با دیدگاه هونت، نشان می‌دهد که بازشناسی تنها زمانی کارآمد است که هر سه سطح به‌صورت هم‌زمان ترمیم شوند و جامعه مسئولیت بازسازی کرامت را بر عهده گیرد.

منابع

- بیگی، محسن، (۱۴۰۱)، «پیداهای نظریه‌شناسایی اکسل هونت برای رادیکالیسم معاصر»، پژوهش سیاست نظری، شماره ۳۲، صص ۷۳-۵۱.
- حاضری، علی محمد؛ نعیم محمدی، (۱۳۹۱)، «تحلیل جامعه‌شناختی تنوع جنبش زنان در کشورهای اسلامی منطقه خاورمیانه»، مطالعات اجتماعی ایران، شماره ۶، صص ۳۰-۵۳.
- سعادت، موسی، (۱۴۰۰)، «مطالعه جامعه‌شناختی رابطه بین هویت قومی و پرخاشگری با تأکید بر نظریه به رسمیت‌شناسی اکسل هونت»، جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۳۲، صص ۴۵-۲۴.
- شعبانی، آزاده؛ عباس منوچهری؛ حسین مصباحیان، احسان شریعتی (۱۴۰۱)، «به رسمیت‌شناسی در غیاب دیگری غیرغربی»، پژوهش سیاست نظری، شماره ۳۲، صص ۲۵-۱.
- طاهری، محبوبه، عفت‌السادات افصل‌طوسی، (۱۴۰۲)، «بازشناسی کنش‌ورزی سیاسی هنر زیست‌محیطی معاصر با رویکرد ارج‌شناسی در نظریه انتقادی؛ مطالعه موردی: اکتیویسم لیبریت‌نیت و سمفونی درختان آبی»، هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، شماره ۲۸، صص ۴۳-۳۱.
- ماکوئی، پاسمین، حسین مصباحیان، (۱۴۰۱)، «اکسل هونت و نزاع برای به رسمیت‌شناسی در سطح خانواده: چالش‌ها و محدودیت‌ها»، فلسفه دانشگاه تهران، شماره ۲۰، صص ۲۰۰-۲۲۰.
- _____، (۱۴۰۱)، «اکسل هونت و اخلاق به رسمیت‌شناسی: موانع و امکانات». پژوهش‌های فلسفی، ۱۶ (۳۸)، ۲۰-۱.
- مولوی، جلال الدین محمد، (۱۳۸۲)، مثنوی معنوی. تصحیح نیکلسون، تهران: هرمس.
- Zurn, C. (2015), _Axel Honneth, _ New Jersey, John Wiley & Sons.
- Honneth, A. (1996), The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts, Cambridge, MIT.

References

- Beigi, Mohsen (2022). "Findings of Axel Honneth's Recognition Theory for Contemporary Radicalism." *Journal of Theoretical Politics Research*, 32, 51-73 .
- Hazeri, Ali Mohammad & Mohammadi, Naeema (2012). "A Sociological Analysis of the Diversity of Women's Movements in Islamic Countries of the Middle East." *Iran Social Studies*, 6, 30-53 .
- Mākū'ī, Pārsamīn & Mesbāhīān, Hossein (2022). "Axel Honneth and the Struggle for Recognition at the Family Level: Challenges and Limitations." *Philosophy of the University of Tehran*, 20, 200-220 .
- Mākū'ī, Pārsamīn & Mesbāhīān, Hossein (2022). "Axel Honneth and the Ethics of Recognition: Obstacles and Opportunities." *Philosophical Researches*, 16(38), 1-20 .
- Rumi, Jalāl al Dīn Muḥammad (2003). *The Masnavi-i Ma'navi* (edited by Nicholson). Tehran: Hermes .
- Sa'adati, Mousa (2021). "A Sociological Study of the Relationship Between Ethnic Identity and Aggression with Emphasis on Axel Honneth's Recognition Theory." *Applied Sociology*, 32, 24-45 .
- Shabbāni, Azadeh; Manouchehri, Abbas; Mesbāhīān, Hossein; & Sharī'atī, Ehsan (2022). "Recognition in the Absence of the Non Western Other." *Journal of Theoretical Politics Research*, 32, 1-25 .
- Taheri, Mahbūbeh & Afşal Tūsī, Efat al Sādāt (2023). "Recognition of Political Agency in Contemporary Environmental Art through a Value Hierarchization Approach in Critical Theory: Case Study of Libertine Activism and The Symphony of Blue Trees." *Fine Arts – Visual Arts*, 28, 31-43 .
- Zurn, C. (2015), *Axel Honneth*, New Jersey, John Wiley & Sons.
- Honneth, A. (1996), *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*, Cambridge, MIT.